

ÇEVRE SORUNLARININ ÇÖZÜMÜNDE KADIN FAKTÖRÜ: İKTİSATTA EKOFEİNİST BİR YAKLAŞIM¹

Arş. Gör. Merve ÖZCAN ALTAN²

ÖZET

Cinsiyet eşitsizliği ve çevre sorunları, günümüzün en önemli ve ivedilikle çözülmesi gereken problemleri arasında üst sıralarda yer almaktadır. Kadınların çoğu alanda fırsat eşitliğinden mahrum kalması, işgücüne yeteri kadar katılamaması, toplumsal cinsiyet algıları ve ücretsiz bakım emeğinin sömürülmesi ile aşırı hava olayları, iklim değişikliği ve karbon salınımı gibi çevre sorunları aslında farklı alanları işaret etmekle birlikte birbiriyle kesişen ve birbiri üzerinde etkisi olabilecek toplumsal problemlerdir. Ekoloji ile feminizmi birleştiren ekofeminizm; kadın ile doğanın birbirine benzediğini, kadınların çevre konusunda daha duyarlı olduğunu ve çevre sorunlarının çözümünde feminist bir bakış açısı benimsenmesi gerektiğini savunur. Ekofeminizme göre, kadın ve doğa üzerinde kurulan hâkimiyet, birbirine benzeyen baskıcı, eril hegemonya temelli ve kâr güdüsüyle hareket eden kapitalist zihniyetlerin ürünüdür. Bu sebeple ekofeminist görüşü savunanlar gerek çevre gerekse kadın sorunlarının çözümünün birbirini tamamlar nitelikte olacağına inanır. Bu çalışmanın amacı; kadınların, çevre sorunlarının çözümü üzerindeki etkilerini araştırarak, ekofeminizmin savlarını irdelemektir. Giriş bölümünden sonra çalışmanın ikinci bölümünde feminizme ilişkin kısa bir bilgilendirmenin ardından ekofeminizm tanımlanmakta, tarihsel süreci ve türleri anlatılmaktadır. Ardından üçüncü bölümde çevre olaylarının kadınlar ve erkekler üzerindeki etkileri araştırıldıktan sonra dördüncü bölümde dünyadaki ve Türkiye’deki bazı ekofeminist hareketlerden örnekler sunulmaktadır. Çalışmanın beşinci bölümünde kadınların istihdamı, işgücüne katılımı, işsizliği, karar alıcı pozisyonlardaki ve siyasetteki temsili ile cinsiyet eşitsizliğinin diğer boyutlarına ilişkin faktörlerin çevresel bozulma üzerindeki etkilerini inceleyen ilgili literatür taranmaktadır.

25

¹ Bu çalışma, “Sürdürülebilir Cinsiyet Eşitliğinde Ekofeminizm Yaklaşımı: İktisadi Bir Analiz” başlıklı devam etmekte olan doktora tezinden çıkartılan ve 15-16 Ocak 2025 tarihlerinde düzenlenen Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 4. Uluslararası Bilim Şenliği – Lisansüstü Tez Buluşmaları kapsamında sunulan bildiri özetinden üretilmiştir.

² Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Manisa, Türkiye
Research Assistant, Manisa Celal Bayar University, Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Department of Economics, Manisa, Türkiye
ORCID: 0009-0006-4777-5622
merve.altan@cbu.edu.tr

Son bölümde ise çalışmanın genel bulguları özetlenerek kısaca tartışılmaktadır. Sistematiik literatür taramasına dayanan çalışma sonucunda kadınların işgücüne katılım ve istihdam oranlarının artırılmasının, işsizlik oranlarının azaltılmasının, karar alıcı pozisyonlarda ve siyasette daha fazla temsil edilmelerinin ve cinsiyet eşitliği yolunda mesafe kat edilmesinin, çevresel bozulmanın azaltılması ve olumsuz sonuçlarının bertaraf edilmesinde etkili olabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Ekofeminizm, çevre sorunları, çevresel bozulma, cinsiyet eşitsizliği

JEL Kodları: F64, J16, P18, Q50

THE WOMAN FACTOR IN THE SOLUTION OF ENVIRONMENTAL PROBLEMS: AN ECOFEMINIST APPROACH IN ECONOMICS

ABSTRACT

Gender inequality and environmental problems are among the most important problems of our day that need to be solved urgently. Women's deprivation of equal opportunities in many areas, their incomplete participation in labour force, gender perceptions and exploitation of unpaid care work and environmental problems such as extreme weather events, climate change and carbon emissions are actually social problems that intersect with each other and can have an impact on each other, although they refer to different areas. Ecofeminism, which combines ecology and feminism, argues that women and nature are similar to each other, women are more sensitive about the environment and a feminist perspective should be adopted to solve environmental problems. According to ecofeminism, the domination established over women and nature is the product of similar oppressive, male hegemony-based, and profit-driven capitalist mentalities. Therefore, proponents of ecofeminism believe that the solutions of problems regarding the environment and women will complement each other. The aim of this study is to examine the arguments of ecofeminism by investigating the impacts of women on the solution of environmental problems. Following the introduction, in the second section of the study, ecofeminism is defined, and its historical process and types are explained after a brief information about feminism. Then, in the third section, after investigating the effects of environmental incidents on women and men, examples from some important ecofeminist movements in the world and in Türkiye are presented in the fourth section. In the fifth section of the study, the relevant literature examining the effects of women's employment, labour force participation, unemployment, representation in decision-making positions and politics and

other dimensions of gender inequality on environmental degradation is reviewed. In the last section, the general findings of the study are summarised and briefly discussed. As a result of the study based on systematic literature review, it was concluded that increasing the rates of women's participation in labour force and employment, reducing unemployment rates, increasing their representation in decision-making positions and politics, and making progress towards gender equality could be effective in reducing environmental degradation and eliminating its negative consequences.

Keywords: Ecofeminism, environmental problems, environmental degradation, gender inequality

JEL Codes: F64, J16, P18, Q50

1. GİRİŞ

21'inci yüzyıl, birçok teknolojik gelişmeyi ve ilerlemeyi beraberinde getirmiştir. Yapay zekâ, kripto para, susuz tarım, insansız araçlar ve robot teknolojileri gibi gelişmeler, son birkaç yılda sıklıkla duyduğumuz ve hayatlarımıza giren ya da girmek üzere olan önemli atılımlardır. Yaşanan bu gelişmeler ne kadar umut vaat edici ve heyecan verici olsa da günümüzde halen çözülmemiş ve kronikleşmiş problemler de mevcuttur. Bunlardan bir tanesi binlerce yıldır kadınlar ile erkekler arasında pek çok alanda var olan toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerdir. Bu eşitsizlikler, çocuk yaşlardan itibaren başlayıp hayat boyunca devam edebilmekte ve eğitim hayatından iş hayatına, aile dinamiklerinden sosyal ilişkilere kadar birçok alana sirayet edebilmektedir (Dustmann, 2005). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadın ile erkek arasında hiyerarşik bir ilişki yaratmaktadır. Bu hiyerarşide erkek, daha üstün ve karar alıcı pozisyonda bulunmakta ve temel hak ve özgürlüklere erişimi daha kolay olmaktadır; kadın daha geride, söz hakkı kısıtlı ve aynı hak ve özgürlükler için mücadele etmek durumundadır.

Günümüzün bir diğer önemli sorunu da kendini özellikle küresel ısınma, iklim değişikliği ve aşırı hava olaylarıyla gösteren çevresel bozulmalardır. Son birkaç on yılda etkilerinin daha şiddetli hissedilmesiyle birlikte üstüne daha fazla düşülmesi gerektiği anlaşılan çevre problemleri; sera gazı emisyonlarının daha fazla salınması, doğal kaynakların bilinçsiz bir şekilde tüketilmesi, fosil yakıt kullanımı, ormansızlaşma ve çölleşme gibi çoğunluğu insan kaynaklı faaliyetler neticesinde meydana gelmektedir (Wani vd. 2023). Bunlar, atmosferin olağan dışı ısınmasına ve aşırı hava olaylarının yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Gün geçtikçe insanlığı daha fazla tehdit eden çevresel bozulma; iklim kaynaklı zorunlu göçlere, afetlere ve can kayıplarına yol açmaktadır. 20'nci yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kyoto Protokolü, Paris İklim Anlaşması, Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Yeşil Mutabakat gibi uluslararası çevre anlaşmaları ve hedefleri doğrultusunda politika yapıcıların ajandasına ivedilikle giren çevre problemleri, günümüzün çözülmeyi bekleyen sorunları arasında üst sıralarda yer almaktadır.

Cinsiyet eşitsizliği ve özellikle kadınların yaşadığı problemler ile çevre sorunları ve bunların yol açtığı çeşitli doğal afetler ilk bakışta birbirlerinden oldukça farklı gibi görünse de aslında birbiriyle kesişen ve birbiri üzerinde etkisi olabilecek toplumsal sorunlardır. Bu iki alanı ortak paydada buluşturan bir kavram mevcuttur: ekofeminizm. Feminizmin üçüncü dalgası kapsamında ortaya çıkan ekofeminizme göre, kadınların baskı altına alınması da doğanın tahakküm edilerek insanlar tarafından sömürülmesi de erkek egemenliğine dayanan, üretimi önceliklendiren ve sırf kâr güdüsüyle hareket eden ataerkil ve kapitalist zihniyetlerin ürünüdür

(King, 1989). Tıpkı sebeplerinin olduğu gibi kadın ve çevre sorunlarının çözümlerinin de ortak olduğunu ileri süren ekofeminizm, kadın ile doğa arasında benzerlikler olduğuna inanır ve çevre sorunları karşısında kadınların erkeklerden daha duyarlı olduğunu savunur (Griffin, 1978).

Gezegeneğimizin geleceğini her geçen gün daha fazla tehdit eden küresel ısınma ve iklim değişikliği başta olmak üzere beşerî faaliyetlerden kaynaklanan her türlü çevresel bozulmanın önüne geçilebilmesi için geliştirilecek çözümlerin feminist bir bakış açısıyla tasarlanması daha etkili ve kalıcı olmalarını sağlayabilir. Ekofeminizmin savunduğu şekilde eğer kadınlar çevreyi korumaya daha istekli ve çevre sorunları karşısında daha duyarlı ise bu sorunların çözümünde kadınlara daha fazla yer verilmesi, kadınların ihtiyaçlarının göz ardı edilmemesi ve kapsayıcı politikaların hayata geçirilmesi, çevre sorunlarının çözümünde mevcut politikalara bir alternatif üretebilir.

Bu çalışmanın amacı, kadınların çevre sorunlarının çözümü üzerindeki etkilerini araştırmak suretiyle ekofeminizmin savlarını irdelemektir. Bu doğrultuda ülkelerin gelişmişlik seviyelerine ilişkin ipuçları veren cinsiyet eşitsizliğine yönelik birçok endeksin özellikle iktisat alanındaki sacayakları olan işgücüne katılım ve istihdam ile kadınların güçlendirilmesi alanındaki sacayakları olan üst düzey yönetici gibi karar alıcı pozisyonlardaki ve siyasetteki temsillerine yönelik atılacak adımların çevre sorunları üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Sistematik literatür taramasına dayanan çalışma neticesinde cinsiyet eşitsizliğine yönelik endekslerin göstergeleri arasında yer alan ve doğrudan iktisadın alanına giren kadınların işgücüne katılım ve istihdam oranlarının artırılması ile güçlendirilmelerine yönelik olarak karar alıcı pozisyonlarda ve siyasette daha fazla temsil edilmelerinin çevresel bozulmanın azaltılması ve olumsuz sonuçlarının engellenmesinde etkili olabileceği görüşüne varılmıştır.

Altı bölümden oluşan çalışmanın ikinci bölümünde feminizme ilişkin kısa bir bilgilendirme yapıldıktan sonra ekofeminizm kavramı tanımlanarak, tarihsel süreci ve türleri anlatılmaktadır. Üçüncü bölümde çevre olaylarının kadınlar ve erkekler üzerindeki etkileri araştırıldıktan sonra dördüncü bölümde dünyadaki ve Türkiye’deki bazı önemli ekofeminist hareketlerden örnekler paylaşılmaktadır. Beşinci bölümde cinsiyet eşitsizliğinin doğrudan iktisadın alanına giren kadınların işgücüne katılımı ve istihdamı ile kadınların güçlendirilmesine yönelik olarak karar alıcı pozisyonlardaki ve siyasetteki temsil gibi cinsiyet eşitsizliğinin diğer boyutlarına ilişkin göstergeler ile çevresel bozulma arasındaki ilişkiyi inceleyen ilgili literatür taranmaktadır. Son bölümde ise çalışmanın bulguları özetlenerek kısa bir tartışma yapılmaktadır.

2. FEMİNİZME VE EKO FEMİNİZME KAVRAMSAL BAKIŞ

18'inci yüzyıldan itibaren kadınların erkekler ile çeşitli alanlarda eşit hak ve özgürlük talepleri daha yüksek sesle ve kolektif olarak dile getirilmeye başlanmış, bu da feminizmin doğuşuna ve dönemsel olarak çeşitli dalgalara ayrılmasına zemin hazırlamıştır. 1792 yılında İngiliz yazar ve kadın hakları savunucusu Mary Wollstonecraft tarafından kaleme alınan “Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi” (*A Vindication of the Rights of Women*) başlıklı eser, feminizmin kavramsal bağlamda ilk ortaya çıkışı olarak kabul edilmektedir (Sevim, 2005). Ardından 19'uncu yüzyılın sonlarında İngiltere'den yayılmaya başlayan ve 20'nci yüzyılın ortalarına kadar devam eden feminizmin birinci dalgasında kadınlar; oy kullanma, eğitimde fırsat eşitliği ve mülkiyet hakkı gibi temel siyasi hakları edinme mücadelesi vermiştir (Taş, 2016). Bu dalga neticesinde kadınlar, çeşitli anayasal haklar elde etmiştir.

Feminizmin birinci dalgasının ardından 20'nci yüzyılın ikinci yarısında dünya savaşlarından sonra başlayan toplumsal değişim ve dönüşümler, 1960'lı yıllarda kadınların toplumsal cinsiyet algılarını ve rollerini sorgulamaya başlamasıyla feminizmin ikinci dalgasını beraberinde getirmiştir (Kolay, 2015). Birinci dalga kapsamında kamusal alanda erkekler ile aynı hak ve özgürlükleri elde etme mücadelesi veren kadınların özel alanda yani hane içinde de erkeklerle eşit görülmediğini ve kendilerine daha ağır sorumluluklar yüklendiğini fark etmesi, feminizmin ikinci dalgasının fitilini ateşlemiştir. Bu farkındalığın oluşmasında Simone de Beauvoir'ın 1949 yılında yayımlanan “İkinci Cins” (*Le Deuxième Sexe*) başlıklı kitabının etkisi büyüktür. Kadınlığın o güne kadar yapılan biyolojik tanımlarının ötesinde toplumsal bir kavram olduğunu ve sosyal bir inşa sürecine dayandığını “kadın doğulmaz, kadın olunur” şeklinde ifade eden Fransız yazar, felsefeci ve feminist; kadınların birçok alanda erkeklerin gerisinde bırakılarak ötekileştirildiğini ve ikinci bir cins konumuna getirildiğini ifade etmektedir (Beauvoir, 2019).

İkinci dalgaya tepki olarak 1990'larda feminizmin üçüncü dalgası başlamış ve 2010'lu yılların başına kadar sürmüştür. İkinci dalganın kadın problemlerini sadece orta sınıf, beyaz ve batılı kadınlara indirgediğini ileri süren üçüncü dalga feminizm; evrensellikten ziyade yerelliğe, toplumsallıktan ziyade bireyselliğe önem vermiştir (Kılıç & Ok, 2024). İkinci dalga feminizm kapsamında ırk, kimlik, etnik köken, cinsel yönelim ya da kültüre ilişkin farklılıklar dikkate alınmamış, aksine kadın hareketinin evrensel bir bütünlük içerisinde olması gerektiği vurgulanmıştır. Bunun aksine üçüncü dalga, feminizme farklılık vurgusunu getirmeye çalışmış, kadınların ait oldukları sınıfların ya da ırkların farklılıklarını dikkate almak gerektiğini savunmuştur (Taş, 2016). Sokaklarda ortak bir ülkü doğrultusunda bir araya gelinerek çıkarılan yüksek seslerden ziyade bireysel farklılıkların mevcudiyetine inanan ve önceki dalgalara

kıyasla sayı bakımından azınlık olan bir grup kadının liderlik ettiği üçüncü dalganın istenilen etkiyi yaratmadığı düşünülmektedir (Gömceli, 2023).

2000’li yıllarda internetin ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, feminizmin dördüncü dalgasının başlamasına vesile olmuştur. İnternet temelli platformlar yoluyla birlik olan kadınlar, üçüncü dalga feminizm kapsamında yaşanan bireyselleşmeyi tersine çevirerek toplumsal bilinci tekrar uyandırmayı hedeflemiştir (Özdemir & Aydemir, 2019). Cinsel taciz, kadın düşmanlığı, homofobi ve diğer tüm ayrımcılıklar karşısında dünyanın dört bir yanındaki kadın aktivistler, gerçekleştirecekleri etkinlikler ve eylemler için Twitter, Facebook ve YouTube gibi platformlar üzerinden birbirleriyle iletişime geçerek hem planlı bir şekilde hareket edebilmekte hem de seslerinin daha fazla duyulmasını sağlamaktadır. Günümüzde halen içerisinde bulunduğumuz feminizmin dördüncü dalgası, şiddetin ve ayrımcılığın çeşitli türlerine maruz kalan yüz binlerce kadının seslerini çevrimiçi ortamda duyurarak birlik olabilmesine ve böylelikle #metoo gibi kitlesel kadın hareketleriyle farkındalık yaratılmasına olanak tanımıştır (Gömceli, 2023).

Dünyada feminizmin ikinci dalgasıyla birlikte 1960’lı yıllarda ivme kazanan kadın hareketlerinin yanı sıra çevre hareketleri de aynı dönemde artmaya başlamıştır. Bu iki alandaki aktivizmin ortak paydada buluşması ise 1970’li yıllarda feministlerin kadın ile doğa arasındaki ilişkiyi sorgulamasıyla açığa çıkmıştır (Topgül, 2012). Fransız feminist Françoise d’Eaubonne 1974 yılında “Feminizm ya da Ölüm” (*Feminism or Death*) başlıklı kitabında ekoloji ile feminizmi bir arada kullanarak ekofeminizm kavramının doğuşuna öncülük etmiştir. Kadın hareketi ile çevre hareketini bir araya getiren ekofeminizm, üçüncü dalga feminizm döneminde bir ideoloji olarak gelişmeye ve benimsenmeye başlamıştır.

Ekofeminizmin temel savı, kadınların egemenlik altına alınması ve tahakkümü ile çevrenin ve doğanın sömürülmesinin birbiriyle bağlantılı olduğudur (King, 1989; Merchant, 1992; Suresh, 2021). Ekofeministlere göre, kadının üreme kapasitesinin ve bakım emeğinin ücretsiz bir şekilde gasp edilmesi ile doğal kaynakların sanki sınırsızmışçasına kullanılması benzer baskıcı zihniyetlerin ürünüdür (Griffin, 1978; Warren, 1990). Bu zihniyetler, doğal kaynakları korumak yerine daha fazla kâr etme güdüsüyle üretimi öncelik haline getiren kapitalizm ile kadının ücretsiz bakım emeğinin sömürülmesi suretiyle erkeği iş gücünde ve hiyerarşik olarak daha yukarıda konumlandıran toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayanmaktadır (Bauhardt, 2014; Crittenden, 2000; McGee vd. 2020). Ekofeminist görüşe göre, kadın ile doğa arasında birtakım benzerlikler mevcuttur. Tıpkı doğanın sunduğu su ve yiyecekler ile insanlara, hayvanlara ve diğer canlılara hayat bahşetmesi gibi kadın da üreme kapasitesi ile dünyaya yeni canlılar

getirebilmektedir (Blocker & Eckberg, 1997; Warren, 1996). Bu sebeple doğa da kadın da aslında birer yaşam kaynağıdır.

Özellikle Antroposen yani İnsan Çağı'nın başlangıcından bu yana doğaya ve çevreye insan eliyle verilen büyük zararlar, doğanın pasif konuma getirilerek baskı altına alınmasına ve kötüye kullanılmasına sebep olmuştur (Ottuh, 2020; Wani vd. 2023). Bu noktada ekofeminizme göre, kadın ile doğa arasında var olan benzerlikler sebebiyle kadın da pasif konumda yer almaktadır ve özellikle ataerkil zihniyet tarafından üzerinde egemenlik kurulmaktadır (Plumwood, 2004a). Pasif konumda yer alan ve tahakküm edilen doğanın karşısında zıttı olarak aktif şekilde konumlandırılan kültür bulunmaktadır (Ottuh, 2020; Suresh, 2021). Kadının doğaya olan benzerliğine karşıt olarak erkek de kültür ile özdeşleştirilmekte ve böylelikle aktif konumda olduğu dile getirilmektedir (Birkeland, 1993). Burada aktiflik-pasiflik ilişkisi aslında iktidarı elinde bulundurarak tahakküm eden ile tahakküm edilen arasındaki ikilemi göstermektedir. Ekofeminizme göre, doğa ile kültür arasında ve sırasıyla bunlara benzeyen kadın ve erkek arasında zıtlıklar mevcuttur (Ruether, 1997).

Ekofeminist görüşe göre, kadınlar doğaya ve burada yaşayan canlılara karşı erkeklere kıyasla daha hassastır ve bu sebeple daha fazla koruma içgüdüsüne sahiptir (Hamilton, 1990). Kadınların doğaya ve çevreye karşı daha hassas olması, cinsiyete dayalı iş bölümü uyarınca yüzyıllardır doğada daha fazla vakit geçirmeleriyle doğrudan ilintilidir. Cinsiyete dayalı iş bölümüne göre, evin geçimi ve maddiyatıyla ilgili konular erkeğin sorumluluk alanına girerken; gıda ve su temin etme, bunlarla yiyecekleri hazırlama, çocuklara bakma, yakacak bulma ve hane içi diğer işler kadının sorumluluğundadır (Denton, 2002; Lerner, 1986). Kadınların iş hayatında daha fazla yer alması ve ekonomik özgürlüklerini kazanmasıyla birlikte geçmişe kıyasla azalma eğilimi gösterse de özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kırsal bölgelerinde yaşayan pek çok kadın halen gıda ve su temin etmek, yakacak bulmak ya da çamaşır yıkamak gibi işler için doğada oldukça fazla vakit geçirmektedir (Norman, 2024). Doğada yaşanacak herhangi bir tahribat, kadınların başta çocukları olmak üzere bakım verdikleri kişilere yiyecek ve su temin edememesi ve hane içinde doğadaki kaynaklara bağlı olan işlerin yapılamaması anlamına gelmektedir. Ayrıca çevresel bozulmalar, uzun vadede akciğer, kalp ve deri hastalıkları ile kanser gibi birçok hastalığa zemin hazırlayabileceğinden dolayı bunların yaşanmaması için kadınların doğayı koruma konusunda daha hassas ve duyarlı olduğu dile getirilmektedir (Merchant, 1980).

Ekofeminist görüş, doğanın egemenlik altına alınması ve hoyratça kullanılması karşısında getirilecek çözümün feminist bir ideoloji benimsenmesinden geçtiğini savunur (King, 1989).

Feminizmin karşı çıktığı kadınların boyunduruk altına alınması, ücretsiz bakım emeklerinin sömürülmesi, erkeklerle eşit hak ve özgürlükleri elde edememesi gibi durumlara yol açan eril hegemonya ve patriyarkal zihniyet ile doğayı tahakküm altına alan ve ekolojik krizlere sebebiyet veren zihniyet birbirinden farklı değildir (Norgaard & York, 2005; Sydee & Beder, 2001). Ekofeminizm yalnız doğanın ve kadının baskı altına alınmasına ve istismarına karşı çıkmakla kalmaz, “ekonomik emperyalizm, kültürel ve ekolojik sömürgecilik ile cinsiyet ve diğer türleri baskı altına alma durumlarını” topyekûn reddeder (Gaard, 2011:44).

2.1. Ekofeminizmin Türleri

1970’lerde ilk kez gündeme gelen ve o yıllardan beri kendisine azımsanmayacak kadar taraftar bulan ekofeminizm, kendi içerisinde barındırdığı bazı farklılıklar doğrultusunda çeşitli türlere ayrılmaktadır. Tıpkı feminizmin liberal, Marksist, kültürel ve radikal yaklaşımları olması gibi ekofeminizm çatısı altında da birbirine benzeyen ve birbirinden ayrışan görüşler neticesinde benzer bir sınıflandırma oluşmuştur. Kadınlar ile erkekler arasında doğuştan gelen herhangi bir fark olmadığını savunan liberal ekofeminizm, ayrımcılığın karşısında durur ve her iki cinsiyet için de eşit hak ve özgürlük mücadelesi verir (Ottuh, 2020). Bu sebeple liberal ekofeministler, eğitim ve işgücü gibi alanlarda erkeklerle eşit fırsatlara sahip olmaları durumunda kadınların çevre sorunlarının çözümünde yer alabileceği görüşünü savunur (Merchant, 1992). Kadın ile doğa arasındaki benzerliğe sıcak bakan ve her ikisinin de baskı altına alınmasının benzer zihniyetler tarafından gerçekleştirildiğine inanan kültürel ekofeminizm ise mitolojiye, tanrıçalara, hayvanlara ve kadınların üreme kapasitesine dayanır (Gaard, 2015). Kadın ile doğayı özdeşleştiren kültürel ekofeministler, çevre sorunlarının çözümünde bugüne kadar ötekileştirilen kadınların kültürüne dayanan bir yaklaşım benimsenmesi gerektiğine inanır (Ottuh, 2020; Özdemir & Aydemir, 2019).

Ekofeminizmin bir diğer türü olan sosyal ekofeminizmin kökleri ise Amerikalı sosyal teorisyen Murray Bookchin’in sosyal ekoloji teorisine uzanmaktadır. Sosyal ekofeminizme göre piyasa temelli, kapitalist sınıfın sermaye birikimi hırsına dayanan ve hiyerarşileri içerisinde barındıran sosyal yapı, çevre ve kadın sorunlarına yol açmaktadır (Bookchin, 1996). Sosyal ekofeministler, kadın ve çevre arasındaki ilişkinin sosyal ve toplumsal etmenler tarafından şekillendirildiğini ve kadının özgürleşme sürecinin ancak kapitalist ve patriyarkal zihniyetlerin yıkılmasıyla mümkün olabileceğini savunur (Ottuh, 2020). Pek çok toplumun üzerine inşa edildiği hiyerarşik ilişkilerin devam etmesi halinde kadının da doğanın da tahakkümünün son bulmayacağına inanan sosyal ekofeministler, özgürleşme sürecinin hiyerarşilerin sona erdirilmesi ile kazanılacağına inanır (Özdemir & Aydemir, 2019). Merkezi yönetimler yerine

yerel yönetimlerin yaygınlaştırılması gerektiğini savunan sosyal ekofeminizm, bürokratik süreçlerin azaltılarak kadınların yönetimin her aşamasına daha aktif katılımını destekler (Tamkoç, 2012). Sosyal ekofeminizmin savunucuları, toplumların hiyerarşik yapılarının sona erdirilmesi ile kadına yönelik şiddetin her türlüşünün ortadan kalkacağını ve ücretsiz bakım emeği kapsamında kadınların en çok vaktini alan çocuk bakımının erkeklerle eşit bir şekilde paylaşılacağını düşünür.

Marksizm ile sosyalist feminizmin sentezinden ortaya çıkan sosyalist ekofeminizm ise kapitalizm, patriarka ve emperyalizmi birbirinden ayrı süreçler olarak görmez. Aksine bunların birbirini desteklemek suretiyle varlıklarını devam ettirdiğini savunur ve kadınların baskı altına alınması ile doğanın tahakkümünde her birinin etkili olduğuna inanır. Mary Mellor (1993) tarafından “Sınırları Yıkarak: Feminist Yeşil Bir Sosyalizme Doğru” başlıklı kitapta temelleri atılan sosyalist ekofeminizm, doğal kaynak tahribatı ile kadınların ücretsiz bakım emeğinin sömürülmesini birlikte değerlendirir ve bunların çözümü için her türlü egemenliğin sona erdirilmesi gerektiğini savunur. Egemenliklerin sona erdirilebilmesi ise ancak gerekli materyal ve kurumsal değişikliklerin yapılması ile mümkün olabilir (Carlassare, 2000). Sosyalist feministleri doğanın tahakkümü karşısında suskun kaldıkları için eleştiren sosyalist ekofeministler, özellikle çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması için her türlü devlet otoritesinin varlığını reddeder (Merchant, 1990). Merkezi yönetim yerine yerel yönetimlerin olması gerektiğini savunan sosyal ekofeminizmden tüm devlet yapılanmalarına karşı olması yönüyle ayrılan sosyalist ekofeminizm, küçük ölçek ekonomilerini ve yerel sivil toplum kuruluşları öncülüğündeki demokratik yapılanmaları savunur (Carlassare, 2000).

Patriarkal toplumun kadın ve doğa üzerinde egemenlik kurabilmek için bu ikisini birbirine eşitlediğini söyleyen radikal ekofeminizm ise bu durumun nihayete erdirilmesi için patriarkanın kurumlarının incelenmesi gerektiğine inanır (Özdemir & Aydemir, 2019). Kültürel ekofeminizme alternatif olarak doğan radikal ekofeminizm, kadınların erkekler ile eşit hak ve özgürlükleri elde ettikten sonra düzenin içerisinde kaybolmalarına karşı çıkar, aksine düzeni değiştirmeleri gerektiğini savunur (Plumwood, 2004b). Yani mücadele sadece eşit hak mücadelesi olmanın ötesine geçmeli, eşit haklar elde edilse bile ataerkil zihniyete dayanan sistem kökten değiştirilmelidir.

3. ÇEVRE OLAYLARININ KADINLAR VE ERKEKLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Dünyamız son birkaç on yılda sayıları gittikçe artan şekilde aşırı hava olaylarına ve çevresel felaketlere tanık olmaktadır. Büyük çaplı orman yangınları, buzulların erimesi, kasırgalar, seller, sıcak hava dalgaları, aşırı soğuklar ve çeşitli kimyasal sızıntılar bunlardan sadece

birkaçıdır. Dünyanın çeşitli yerlerinde yaşanan bu tip olaylar genç yaşlı, kadın erkek, çoluk çocuk demeden binlerce ve hatta milyonlarca kişiyi etkilemektedir. Ulusal ve uluslararası birçok rapor ve çalışma; doğal afetlerin, aşırı hava olaylarının ve çevresel felaketlerin etkilerinin bu olaylardan etkilenen herkes için aynı olmadığını ortaya koymaktadır. Kadınların, çocukların, engellilerin, yoksulların ve diğer dezavantajlı grupların bu olaylardan daha çok etkilendiği bilinmektedir (Aguilar, 2007; Gaard, 2015; McGee vd., 2020).

Toplumsal cinsiyete dayalı dinamikler ve dengeler neticesinde kadınlar ve erkekler doğa olaylarından ve çevresel bozulmalardan farklı şekillerde etkilenmektedir (Ergas & York, 2012). Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) tarafından hazırlanan “Cinsiyet ve Sürdürülebilir Kalkınma” başlıklı rapora göre gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde iklim değişikliğinin kadınlar üzerindeki etkileri, erkeklere kıyasla daha ağır olmaktadır (OECD, 2008). Cinsiyete dayalı iş bölümü kapsamında binlerce yıldır erkekler evin geçimini sağlamakla görevliken, kadınlar; çocuk bakımı, ev işleri, gıda ve yakacak temini gibi haneye ilişkin sorumlulukları üstlenmektedir (Lerner, 1986). Cinsiyete dayalı iş bölümünün kadınları doğal afetler, aşırı hava olayları ve çevresel bozulmalar karşısında dezavantajlı duruma getirdiği ifade edilmektedir (Eastin, 2018). Gaard (2015) bu durumu “kadınlar, toplumsal cinsiyetçi sosyal roller, ayrımcılık ve yoksulluk gibi sebeplerle iklim değişikliği ve doğal afetlerden en çok etkilenenler arasında yer almaktadır.” şeklinde açıklamaktadır (s.23). Özellikle kırsal alanlardaki kadınlar; gıda, su ve yakacak temin etmek, evin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak ve çocuklarına bakım sunabilmek için doğada daha çok zaman geçirmektedir (Denton, 2002). 2024 yılında yayımlanan BM verilerine göre, küresel ölçekte kadınlar ve kız çocukları her gün su temin etmek için 250 milyon saat harcamaktadır ve bu süre, aynı iş için erkeklerin harcadığı sürenin üç katına tekabül etmektedir (BM Kadın Birimi, 2024). BM tarafından yapılan tahminlere göre, 2050 yılına kadar iklim değişikliğinin 158 milyon kız çocuğu ile kadını aşırı yoksulluğa³ itmesi beklenmektedir ve bu, aynı sebeple aşırı yoksul olması beklenen erkek sayısından 16 milyon daha fazladır (BM Kadın Birimi, 2024).

Cinsiyete dayalı iş bölümü uyarınca evin geçimini sağlayan erkeğin artan pazarlık gücü neticesinde hane içinde karar alıcı pozisyona yükselmesi, kadınların kaynaklara erişimini kısıtlayabilmekte ve herhangi bir çevre olayı karşısında harekete geçmelerini zorlaştırabilmektedir. Yoksulluk ve finansmana erişim zorlukları sebebiyle kadınların aşırı hava olaylarına ve doğal afetlere karşı dirençli yaşam alanları oluşturması, erkeklere kıyasla

³ Aşırı yoksulluk, günlük gelirin 2.15 ABD dolarının altında olması şeklinde tanımlanmaktadır.

daha zordur (Cannon, 2002). Bangladeş'teki doğal afetler ile aşırı hava olaylarının incelendiği çeşitli çalışmalarda kadın yoksulluğunun daha yüksek olması, kadınların hane içindeki sorumlulukları ve kültürel etmenler neticesinde kadın ölümlerinin erkek ölümlerinden daha fazla olduğu, afet ve felaketlerin akabinde kadınların iş yüklerinin ve cinsel istismar risklerinin arttığı, ayrıca yeniden barınma olanaklarına erişimlerinin erkeklerden daha zor olduğu tespit edilmiştir (Alam & Rahman, 2014). Benzer şekilde herhangi bir gıda kıtlığı durumunda besinden ilk feragat edenlerin kadınlar olduğu, böylelikle sınırlı yiyeceğin erkekler ve çocuklar arasında paylaşıldığı ifade edilmektedir (Gaard, 2015). Kıtlığın artması durumunda şehirlere giderek gelir getirici istihdam olanakları arayan kişi evin erkeği olurken, kadın kırsal alanda kalmaya devam etmekte ve yaşanabilecek doğal afetler ile çevre olaylarından daha çok etkilenmektedir.

Toplumsal cinsiyetçi roller doğrultusunda kadından beklenen bakım verme sorumluluğu neticesinde kadınların herhangi bir çevre felaketi ya da aşırı hava olayında öncelikle çocuklarını ve hane halkını düşündüğü, tek başına kaçmak yerine onlara öncelik verdiği ve bu sebeple çevre olaylarından daha çok etkilendiği dile getirilmektedir. Nitekim kadınların herhangi bir çevre olayı ya da doğal afet kaynaklı ölüm riski erkeklerden 14 kat daha yüksektir (Aguilar vd., 2007). 1981 ile 2002 yılları arasında 141 ülkede meydana gelen doğal afetlerin kadınlar ve erkekler üzerindeki etkilerini inceleyen Neumayer ve Plümper (2007), bu afetlerin kadınların yaşam beklentisini erkeklere kıyasla daha fazla düşürdüğünü bulmuştur. 2004 yılında Sumatra Adası'ndaki tsunamide ölenlerin %75'inden fazlasının ve 2008 yılında Myanmar'daki Nergis Kasırgası'nda ölenlerin ya da kaybolanların %60'ının kadınlar olması şaşırtıcı değildir (Gaard, 2015). Benzer şekilde Avrupa'da yaşanan sıcak hava dalgalarında ve ABD'de 2005 yılında yaşanan Katrina Kasırgası'nda bildirilen ölüm vakalarında kadınlar, çoğunluğu oluşturmaktadır (Aguilar, 2007).

Aşırı hava olaylarının, doğal afetlerin ve çevre felaketlerinin erkeklere kıyasla kadınları daha fazla etkilemesinin bir diğer sebebinin de kadınların karar alıcı pozisyonlardaki düşük temsili olduğu sıklıkla vurgulanmaktadır. Bu duruma iklim değişikliği ve çevresel yönetim ile ilgili çalışan kurumlarda da çoğu zaman rastlanılmaktadır (Denton, 2002; Pearse, 2017). BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne (*United Nations Framework Convention on Climate Change – UNFCCC*) taraf olan ve her yıl bir araya gelerek Taraflar Konferansı'nı (*Conference of Parties – COP*) düzenleyen ülkelerin bu alanda yetkilendirdiği %39 olan kadın delege oranı, halen cinsiyet eşitliğini sağlamaktan uzaktır (UNFCCC, 2024). Dünyanın birçok bölgesine göre daha gelişmiş olan Avrupa Birliği (AB) ve OECD ülkelerinde bile çevre ve iklim değişikliğine

ilişkin bakanlıklarda erkek egemenliği dikkat çekmektedir. Nitekim AB’de 2021 yılı itibarıyla söz konusu bakanların sadece %26,8’i kadinken, aynı yıl bu oran OECD genelinde %39 olmuştur (Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü, 2021; OECD, 2022).

Gelişmiş ülkelerde bile iklim değişikliği ve çevresel yönetim alanlarındaki karar alıcı pozisyonlarda erkek egemenliği dikkat çekerken, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki tablo ne yazık ki umut vaat etmemektedir. BM Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 2021 yılında yayımlanan “Kamu Yönetiminde Cinsiyet Eşitliği” başlıklı rapora göre, dünyada Avrupa ve Kuzey Amerika dışındaki bölgelerde ve ülkelerde çevrenin korunmasına ilişkin bakanlıklarda bakan düzeyindeki kadın temsili, erkeklerin bir hayli gerisinde kalmaktadır. Afganistan, Pakistan, Bangladeş, Kamboçya, Irak ve Myanmar gibi birçok ülkede kadın çevre bakanı oranı %15’in altında kalırken; Filipinler ve Kosova’da %30’lara ancak son yıllarda çıkabilmiştir (UNDP, 2021).

İklim değişikliği ve çevresel yönetim ile ilgili kurumların karar alıcı pozisyonlarında cinsiyet eşitliğinin sağlanamamış olması; aşırı hava olayları, doğal afetler ve çevresel bozulmalar karşısında alınacak önlemlerin ve hayata geçirilecek politikaların çoğunlukla erkekler tarafından şekillendirilmesine yol açmaktadır. Bu durumda kadınların istek ve ihtiyaçları yeteri kadar dikkate alınamamakta ve muhtemel bir çevre olayından daha fazla etkilenmeleri kaçınılmaz olmaktadır. Kadınların farklı alanlarda yeteri kadar temsil edildiğinden emin olmak için uluslararası pek çok kuruluş tarafından üzerinde mutabakat sağlanan oranın en az %30 olduğu ve hatta Avrupa Konseyi gibi kurumların son yıllarda bu eşiği %40’a çıkardığı düşünüldüğünde, iklim değişikliği ve çevresel yönetim alanlarında çalışan kadın yönetici oranlarının artırılması hem cinsiyet eşitliği hem de hayata geçirilecek politikaların kapsayıcılığı için büyük önem taşımaktadır (Avrupa Konseyi, 2024).

4. DÜNYADAKİ VE TÜRKİYE’DEKİ BAZI EKOFEMİNİST HAREKETLER

Çevre olaylarının cinsiyet nötr olmadığı ve kadınları daha fazla etkilediği görülmektedir. Ancak kadınlar, bu olayların sadece mağdurları olmakla sınırlı kalmamış; çevrenin ve doğal hayatın katline karşı verilen birçok mücadelede ön saflarda yer almıştır. Ekofeminist hareketler olarak tanımlanan bu mücadelelerin en bilineni, aynı zamanda kadınların çevre aktivisti olarak seslerini dünyaya duyurmalarını sağlayan Chipko Hareketi olmuştur. Bu hareketin ardından ekofeminizmin en önemli temsilcilerinden biri olarak anılacak olan Vandana Shiva’nın öncülüğünde Kuzey Hindistan’ın Reni bölgesinde 1970’lerde yaşanan Chipko Hareketi, yerli kadınların ağaçların kesilip yerine baraj yapılmasına karşı çıkmak için yürüttükleri barışçıl bir mücadeledir (Günindi Ersöz, 2022). Kendi dillerinde “sarılmak, kucaklamak” anlamına gelen

Chipko kelimesi etrafında örgütlenen Hintli kadınlar, ağaçlara sarılarak kesilmelerini engellemiş ve tüm dünyaya seslerini duyurarak kendilerinden sonra gelecek ekofeminist hareketlere ilham olmuştur (Norman, 2024).

Chipko Hareketi'nin hemen akabinde Yeşil Kuşak Hareketi, Kenya'nın başkenti Nairobi'de yerli ve yoksul kadınların başta su kıtlığı olmak üzere diğer çeşitli çevre sorunları karşısında bir araya gelerek örgütlenmesiyle 1977 yılında başlamıştır (Özberk, 2024). Profesör Wangari Maathi önderliğinde başlayan hareket sonucunda Kenya'da milyonlarca ağaç dikilmiş, kadınlar ve yerli halk için çok sayıda eğitim ve seminerler düzenlenmiş, sulama projeleri geliştirilmiş ve istihdam yaratılmıştır. Kenya'da kadın hakları ve çevrenin korunmasına sunduğu katkılardan dolayı 2004 yılında Nobel Barış Ödülü'ne layık görülen Profesör Maathi'nin "kadınların gelire ve kaynaklara ihtiyacı vardı çünkü onlarınki tükeniyordu. Bu yüzden her iki sorunu da birlikte çözmeye karar verdik" açıklaması, kadın ve çevre problemlerinin birbirini doğrudan etkileyebilecek toplumsal sorunlar olduğunu gözler önüne sermektedir (LSE, 2025).

Dünyada kadınların ön sıralarda yer aldığı ekofeminist mücadeleler Chipko ve Yeşil Kuşak hareketleri ile sınırlı kalmamıştır. ABD'de Sevgi Kanalı felaketi sonrasında Lois Gibbs, Honduras'ta baraj projesine karşı Berta Cáceres, Kuzey Dakota'da petrol boru hattı yapımına karşı LaDonna Brave Bull Allard, Ekvador'da yağmur ormanlarının petrol şirketlerine satılmaması için Nemonte Nenquimo ve Çad'lı iklim aktivisti Hindou Oumarou Ibrahim öncülüğünde daha birçok ekofeminist hareketin fitili ateşlenmiş ve doğa yanlısı mücadeleler verilirken ekolojik aktivizm ile feminizm çoğu kez kol kola yürümüştür (Norman, 2024).

Türkiye'de de çevre ve iklim aktivizminde kadınların başrolde yer aldığını görmek mümkündür. Ülkemizde altın madenciliğinin ilk örneği olan İzmir'in Bergama ilçesinde 1990'lı yılların başında siyanürle altın arama faaliyetlerine karşı bölgedeki 17 köy tarafından geniş çaplı bir mücadele başlatılmıştır (Çımrın & Candan, 2014). O dönemde büyük ses getiren ve yöre kadınlarının da aktif olarak katıldığı direniş kapsamında köylülerin İstanbul-Çanakkale otoyolunu altı saat trafiğe kapatmaları, kendilerini Boğaz Köprüsü'ne zincirlemeleri ve yaklaşık 10 bin kişinin nüfus sayımına katılmaması gibi protestolar gerçekleştirilmiştir. Üstün Bilgen Reinart'ın (2003) Bergama'daki halkın söz konusu direnişini anlattığı "Biz Toprağı Bilirik!" başlıklı kitabı için görüşme yaptığı köylüler arasında mücadelede aktif olarak yer alan Pınarköylü Hatice, Yenikentli Ayşe ve Ovacıklı Şahsine başta olmak üzere daha birçok kadın yer almaktadır.

Türkiye'de 1990'lı yıllarda başlayan ve kâr amacıyla doğaya zarar verme pahasına faaliyetlerini sürdürmek isteyen büyük ve çok uluslu şirketler karşısındaki kadın hareketleri, 2000'li yıllara

gelindiğinde de devam etmiştir. 2014 yılında Manisa'nın Soma ilçesindeki Yırca Köyü'nde yapılmak istenen termik santral için alelacele alınan kamulaştırma kararının ardından bir gecede 6.000'den fazla zeytin ağacının kesilmesi, bölgede süregelen direnişin artmasına neden olmuştur (Norman, 2024). Kadınların ön safta yer aldığı bu mücadele neticesinde mahkemenin yürütmeyi durdurma kararı almasıyla termik santralin yapımı iptal edilmiştir. Bu süreçte doğan kadın dayanışması, "Kömürün isisi, Sabunun misisi!" sloganıyla bir araya gelen 34 Yırcalı kadının aldıkları desteklerle kokulu ve zeytinyağlı sabun üretimine başlamalarını sağlamıştır (Atmaca & Gündoğdu, 2019). Doğanın katledilmesinin önüne geçen kadınlar, geliştirdikleri alternatif üretim modeli ile hem geçimlerini sağlamakta hem de bölgedeki kadınlara istihdam olanağı sunmaktadır.

2021 yılında Rize'nin İkizdere ilçesinde bulunan İşkencedere Vadisi'nde yapılmak istenen taş ocağı karşısında da başta kadınlar olmak üzere yöre halkı tarafından verilen mücadele, Yırca'da yaşananların tekrarı niteliğindedir. Acele alınan kamulaştırma kararından sonra harekete geçen makinalara direnen yöre halkı, doğal sit alanı olan ve aynı zamanda geçimlerini sağladıkları bu vadinin rant uğruna katledilmesine razı olmamıştır. Kolluk kuvvetlerinin karşısında bir eli belinde diğer eli sopasında tek başına dimdik duran ve yüzü gözükmeyen ama kendisinden emin olduğu duruşundan belli olan Karadenizli kadının fotoğrafı, İkizdere direnişinin simgesi haline gelmiştir (Günindi Ersöz, 2022). Kadın direnişine dönüşen Rize İkizdere hareketinde ellerinde tuttukları "Çay mı? Taş mı?" ve "Dinamit sesi değil kuş sesi" yazılı pankartlarıyla yöre kadınları, sadece aileleri ve kendi sağlıkları için değil doğanın acımasızca katledilmesine karşı da çetin bir mücadele vermiştir. Bergama, Yırca ve İkizdere'de yaşanan ve kadınların ön sıralarda yer aldığı bu mücadeleler, Türkiye'deki ekofeminist hareketlerin sadece birkaç örneğidir. Muğla'nın Kurudere, Erzurum'un Tortum ve Bartın'ın Amasra ilçesi de dahil olmak üzere ülkemizin dört bir yanında kapitalizmin kısılcığında rant hırsıyla hayata geçirilmek istenen doğa karşıtı birçok faaliyette kadınlar, yöre erkekleriyle birlikte ön sıralarda mücadele etmektedir (Karadağ Ağkurt, 2021).

5. İLGİLİ LİTERATÜRE BAKIŞ

Bugün geline nokta ekofeminizm, iktisat alanındaki özellikle ampirik analizlerin doğrudan odak noktası olmamakta; daha çok sosyoloji, medya ve kültürel çalışmalar, antropoloji ve kadın çalışmaları gibi alanların konusu olduğu varsayılmaktadır. Öte yandan kadınların güçlendirilmesi ve cinsiyet eşitliği kapsamına giren eğitim ve sağlık alanlarındaki fırsat eşitliği, işgücüne katılım, siyasetteki ve yönetici pozisyonlarındaki temsil gibi konular işgücü iktisadının ve feminist iktisadın doğrudan çalışma alanlarına girmektedir. Çevre iktisadı

kapsamına giren çevresel bozulma, çevreye ilişkin bilgi ve kaygı ile doğal afetler gibi alanlarda ise çeşitli göstergeler ya da yöntemler ile iktisadi olarak ampirik analizler yapılmaktadır. Çevre iktisadı ile feminist iktisadı birleştiren çalışmalar da sayıca azımsanmayacak düzeydedir. Ancak iktisadın bu iki alanını ekofeminizm çatısı altında birleştiren çalışmalar sınırlı sayıda kalmaktadır. Bu çalışmanın amacı, söz konusu boşluğu doldurarak literatüre katkı sağlamaktır.

Gerek küresel ölçekte ve tek ülke ya da birkaç ülke grubu şeklinde gerekse daha mikro ölçekte firma ya da işletme bağlamında cinsiyete ve kadınlara ilişkin çeşitli göstergelerin çevresel bozulma üzerindeki etkilerinin ampirik olarak analiz edildiği çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. İklim değişikliği, aşırı hava olayları ve çevresel bozulma, insan eliyle atmosfere salınan sera gazlarıyla ve bu gazlardan da en çok karbondioksit (CO₂) emisyonu ile doğrudan ilişkilidir (IPCC, 2023). Birçok ampirik çalışmada kişi başına düşen CO₂ miktarı bağımlı değişken olarak kullanılırken; kadınların istihdam ve işsizlik oranları, kız çocuklarının okullaşma oranları, eğitim harcamaları, cinsiyet eşitsizliğine ilişkin endeksler, kadın yönetici ve işveren oranları, cinsiyete dayalı ücret farklılıkları ve kadın siyasetçi ile parlamenter oranları en sık kullanılan açıklayıcı değişkenler olmaktadır (Altunbaş vd. 2022; Atay Polat, 2022; Bilgili vd. 2023; Ergas & York, 2012; Jie vd. 2023; Koengkan & Fuinhas, 2021; McGee vd. 2020; Nåtby & Rönnerfalk, 2018; Noorgard & York, 2005; Shastri vd. 2022; Wang vd. 2020; Wani vd. 2023; Zaman vd. 2021; Zaman vd. 2022). Çevresel bozulmaya ve CO₂ salınımına etki edebilecek kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH), yenilenebilir enerji tüketimi, şehirleşme, küreselleşme, fosil yakıt tüketimi, nüfus, teknolojik ilerleme ve askeri harcamalar ise bu çalışmalarda sıklıkla kullanılan diğer açıklayıcı ve kontrol değişkenleridir.

Ekofeminist görüş, kadınların çevreye ve doğaya karşı daha hassas olduğunu savunmaktadır. Kadınların istihdam oranları arttıkça ve işsizlik oranları azaldıkça çevre dostu politikalar benimseyerek karbon salınımını azaltmaya katkı sağlaması, böylelikle çevresel bozulmaların azalması beklenmektedir. Wani vd. (2023) 37 OECD ülkesindeki ekolojik ayak izini 1990-2019 dönemi için incelemiş ve istihdamdaki cinsiyet eşitliği arttıkça, diğer bir ifadeyle kadınlar ile erkeklerin istihdam oranları arasındaki makas daraldıkça ekolojik ayak izinin yani insanların çevre üzerindeki baskısının azaldığını tespit etmiştir. 1991-2015 dönemindeki küresel sera gazı emisyonlarını inceleyen Jie vd. (2023), 15-24 yaş aralığındaki kadınların istihdamı arttıkça küresel CO₂ salınımının azaldığını bulmuştur. Yine aynı dönem aralığında Pakistan'daki CO₂ emisyonlarını için inceleyen Zaman vd. (2022), tarım sektöründe kadın istihdamı arttıkça, ülkedeki karbon emisyonlarının azaldığını tespit etmiştir.

Benzer şekilde, Bilgili vd. (2023), 36 Asya ülkesinde kişi başına düşen CO₂ emisyonlarını 1991-2017 dönemi için incelemiş ve tarımda kadın istihdamının artmasının karbon salınımını azalttığını, erkek istihdamının artmasının ise karbon salınımını artırdığını bulmuştur. Aynı sektörde kadınların çalışmasının çevresel bozulmayı azaltırken erkeklerin çalışmasının artırması, kadınların tarım sektöründe çalışırken çevreyi daha fazla gözeterek iş yaptığını gözler önüne sermektedir. Öte yandan aynı çalışmada sanayi sektöründe kadın istihdamı arttıkça karbon salınımının arttığı bulunmuştur (Bilgili vd., 2023). Bu noktada, kadın istihdamının artmasının çevresel bozulmayı azaltacağı yönündeki varsayımın tüm sektörler için geçerli olmadığı görülmektedir.

1990-2019 döneminde Hindistan'da CO₂ emisyonlarındaki büyümeyi inceleyen Shastri vd. (2022), erkek işsizlik oranı arttıkça CO₂ emisyonlarındaki artış azalırken, kadın işsizlik oranı arttıkça CO₂ emisyonlarındaki artışın arttığını bulmuştur. Kadın işsizlik oranı ile CO₂ emisyonları arasındaki pozitif ilişkinin iki yönlü olduğu yani karbon emisyonlardaki artışın kadın işsizlik oranını da artırdığı tespit edilmiştir. Bu durumun iki sebepten kaynaklanması muhtemeldir. İlk olarak, CO₂ emisyonlarındaki artış sonucunda çevresel bozulma yaşanınca özellikle çocukların ve evde bakıma muhtaç kişilerin sağlığı olumsuz etkilenmekte ve bu durum, kadınların bakım sorumluluklarını artırarak işten ayrılmalarına yol açmaktadır. Diğer yandan çevresel bozulmanın kadın istihdamının yoğun olduğu tarım sektörünü doğrudan etkilemesi, tarımsal verimliliği düşürerek kadınların istihdam seçeneklerini azaltmakta ve yine kadın işsizliğini artırmaktadır.

Kadın-erkek eşitsizliğinde bir diğer önemli gösterge olan kadınların siyasi katılımının ve kadın yönetici oranlarının da çevresel bozulma ve karbon salınımı üzerindeki etkileri sıklıkla araştırılmaktadır. Türkiye'de kişi başına düşen CO₂ emisyonunu 1990-2019 dönemi için inceleyen Atay Polat (2022), kadın işverenlerin istihdam içerisindeki payı arttıkça emisyon salınımının azaldığını bulmuştur. 1991-2015 döneminde Çin'deki CO₂ emisyonlarını inceleyen Zaman vd. (2021) de kadın işveren oranı arttıkça karbon salınımının düşme eğilimi gösterdiğini tespit etmiştir. Yönetici pozisyonlarında cinsiyet eşitliğine yaklaşılmasının çevresel bozulmayı ve iklim değişikliğini olumlu yönde etkilemesi sadece ülkelerle ya da küresel ölçekle sınırlı değildir. İşletme ya da firma düzeyinde yapılan birçok mikro ölçekli çalışmada da kadınların yönetici pozisyonlarında daha fazla yer almasının çevre dostu kararları artırdığı, işletmelerin karbon ayak izini ve diğer çevresel göstergelerini iyileştirdiği tespit edilmiştir. Örneğin, Altunbaş vd.'nin (2022) iklim değişikliği ile iş yerindeki cinsiyet çeşitliliği arasındaki ilişkiyi

incelediği çalışmasında, kadın yönetici oranının %1 artmasının firma seviyesinde karbon salınımlarını %0,5 azalttığı bulunmuştur.

Kadınların önlerine çıkarılan cam tavanlardan dolayı çok rahat bir şekilde yükselenmediği ve liderlik vasfını erkeğe uygun gören toplumsal cinsiyetçi bakışın egemen olduğu siyaset sahnesinde de kadınların daha fazla temsilinin çevresel bozulmayı ve iklim değişikliğini azaltabileceği bulunmuştur. Norgaard ve York (2005), kadınların siyasi temsili ile uluslararası çevre anlaşmalarının imzalanması arasındaki ilişkiyi 130 ülke ölçeğinde incelemiş ve ulusal parlamentolarında kadın temsili daha yüksek olan ülkelerin çevre anlaşmalarını imzalamaya daha yatkın olduğunu bulmuştur. Benzer şekilde Ergas ve York'un (2012) küresel ölçekte gerçekleştirdiği analizde de kadınların siyasi katılımının daha yüksek olduğu ülkelerde kişi başına düşen karbon salınımının azalma eğilimi gösterdiği tespit edilmiştir. Ekofeminizmin kadınların doğaya daha duyarlı olduğu ve çevresel riskleri daha büyük tehdit unsuru olarak algıladığı yönündeki görüşleri paralelinde kadınların karar alıcı pozisyonlarda ve siyasette daha fazla temsil edilmesinin çevre dostu uygulamaları ve politikaları arttırdığı görülmektedir.

Cinsiyet eşitsizliğinin işgücüne katılım, eğitim, sağlık ve siyasi güçlendirme gibi alt kırımlarını ayrı ayrı ele alarak bunların çevresel bozulma, iklim değişikliği ve karbon emisyonları üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalara ek olarak cinsiyet eşitsizliğine ilişkin göstergeleri bir bütün haline getiren endeksleri açıklayıcı değişken olarak kullanan çalışmalar da mevcuttur. Nåtby ve Rönnerfalk (2018), gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler şeklinde iki gruba ayırdıkları toplam 139 ülkedeki karbon salınımlarını UNDP tarafından hesaplanan Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'ni (*Gender Inequality Index - GII*) kullanarak panel veri analizi ile incelemiştir. Gelişmekte olan ülkelerde GII arttıkça yani ülkede kadınlar ile erkekler arasında endeksin kapsadığı alanlardaki makas açıldıkça CO₂ emisyonlarının arttığı tespit edilmiştir. Öte yandan gelişmiş ülkelerde cinsiyet eşitsizliğinin karbon salınımı üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı bulunmuştur.

Benzer şekilde McGee vd. (2020), 140 ülkeyi Dünya Bankası'nın sınıflandırmasına paralel şekilde gelişmiş ve az gelişmiş olarak iki gruba ayırmış ve ekonomik büyümenin karbon salınımını artırıcı etkisi üzerinde GII'nin rolünü incelemiştir. Çalışma sonuçlarına göre, GII'nin yüksek olduğu ülkelerde ekonomik büyüme arttıkça karbon emisyonlarının artışı hızlanmaktadır ve bu etki, az gelişmiş ülkelerde daha yüksektir. Cinsiyet eşitsizliğinin çevresel bozulma, iklim değişikliği ve aşırı hava olaylarını artırması, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere kıyasla daha sık karşılaşılan bir durumdur. Gelişmiş ülkelerde halihazırda çevre dostu politikalar uygulandığı ve sorumlu üretim ile tüketim alışkanlıkları

benimsendiği için cinsiyet eşitsizliğinin artmasının çevre üzerinde büyük zararlar doğurması beklenmemektedir. Diğer yandan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde doğal hayat ve çevre bilinci yeterli düzeyde olmadığı için kadınların karar alıcı pozisyonlardaki düşük temsili, iş gücüne yeteri kadar katılamaması, eğitim ve sağlık gibi alanlarda fırsat eşitliğine sahip olamaması gibi durumlar çevresel bozulmayı hızlandırmaktadır.

6. SONUÇ VE TARTIŞMA

Kadınların işgücü, istihdam, eğitim, sağlık, siyasi katılım ve üst düzey pozisyonlarda temsil gibi birçok alanda erkeklerin gerisinde kalması, cinsiyet eşitsizliğinin temelini oluşturmaktadır. Gerek ülkeler düzeyinde gerekse küresel ölçekte cinsiyet eşitsizliği sorunu, binlerce yıldır çözüme ulaştırılamamış bir halde varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Diğer yandan kendini aşırı hava olayları ve iklim değişikliği gibi sonuçlarla gösteren çevresel bozulma ise cinsiyet eşitsizliği gibi kronikleşmiş bir problem olmamasına rağmen etkilerinin her geçen gün artarak hissedildiği ve ivedilikle çözülmesi gereken, aksi halde dünyamızı ve gelecek nesilleri derinden etkileyecek ciddi bir sorundur.

Ekoloji ile feminizm kavramlarını birleştiren ekofeminizm, bu iki önemli sorunun ortaya çıkışının da çözüm yollarının da benzer ve birbirini tamamlayan süreçler olduğuna inanır. Ekofeminist görüşe göre, kadın emeğini zapt ederek sömüren zihniyet ile doğal kaynakları ve çevreyi sırf kendi çıkarı için egemenliği altına alan ve zarar veren zihniyet erkek hegemonyasına dayanan ve sadece kâr güdüsüyle hareket eden ataerkil ve kapitalist ideolojilerden başkası değildir. Kadınların yaşam sunma kapasiteleriyle doğaya benzediğini düşünen ekofeministler, bu sebeple kadınların doğa karşısında daha hassas ve duyarlı olduğunu savunur. Bu durumun yaşanmasında; çevresel bozulmalardan, aşırı hava olaylarından, doğal afetlerden ve çevre felaketlerinden kadınların erkeklere kıyasla daha çok etkilenmesi de rol oynamaktadır. Dolayısıyla ekofeminizm, ekolojik krizlerin ve çevresel bozulmaların önüne geçilebilmesi için benimsenecek çözüm yollarının feminist ideolojiden geçmesi gerektiğine inanır.

Ekofeminizm, cinsiyet eşitsizliğinin özellikle işgücü piyasalarındaki iz düşümleriyle doğrudan ilgilenen feminist iktisat ile çevresel bozulmaların ekonomik boyutuyla ilgilenen çevre iktisadını ortak paydada buluşturabilecekken, bu iki alanı birleştiren oldukça fazla çalışma olmasına rağmen bu çalışmaların çıkış noktasını çok fazla oluşturmamaktadır. Kadınların güçlendirilmesinin ve cinsiyet eşitsizliğine ilişkin endekslerin işgücüne katılım, istihdam, yönetici pozisyonlarındaki ve siyasetteki temsil gibi sacayaklarına odaklanarak kadınların çevre sorunlarının çözümündeki etkisini araştıran bu çalışma, sistematik literatür taraması neticesinde

kadınların güçlendirilmesinin çevresel bozulmanın engellenmesinde ve olumsuz sonuçlarının azaltılmasında etkili olabileceği kanısına varmıştır.

Dünyada Chipko ve Yeşil Kuşak hareketleri, Türkiye’de İzmir Bergama, Rize İkizdere ve Soma Yırca hareketleri gibi örnekler başta olmak üzere, onlarca barışçıl mücadelede ve hak arayışında kadınlar, çevre katline karşı ön sıralarda yer almıştır. Kadınların güçlendirilmesi ile çevresel bozulma arasındaki ilişkiyi inceleyen literatür de bize kadınların işgücüne katılım ve istihdam oranları arttıkça ya da işsizlik oranları azaldıkça çevresel bozulmanın azalma eğilimi gösterdiğini söylemektedir. Ancak sektör ve ülkenin gelişmişlik düzeyi gibi etmenler farklılıklara yol açabilmektedir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde cinsiyet eşitsizliği çevresel bozulmayı daha çok etkilemektedir. Kadınların yönetici pozisyonlarındaki ve siyasetteki temsili arttıkça da gerek mikro gerekse makro ölçekte çevresel bozulmanın düştüğü görülmektedir. Söz konusu literatür, kadınların güçlendirilmesinin ve cinsiyet eşitsizliğinin azaltılmasının çevre sorunlarının önüne geçilmesinde ya da olumsuz sonuçlarının bertaraf edilmesinde etkili olabileceğini kanıtlar niteliktedir.

Çalışmanın bulgularından hareketle politika yapımcılar ve araştırmacılar için çeşitli öneriler sunmak mümkündür. Öncelikle her ne kadar feminist iktisatla çevre iktisadını bir araya getiren çok sayıda çalışma olsa da ekofeminizm vurgusu özellikle iktisat biliminde daha çok yer almalıdır. Çevre sorunlarının çözümünde geleneksel yöntemlerin yanı sıra ekofeminizm temelli bir yaklaşım benimsenmesi, kadınların güçlendirilmesini de sağlayarak iki sorunun eş zamanlı çözümüne olanak tanıyabilir. Kadınların işgücüne katılım ile istihdam oranlarının artırılması ve işsizlik oranlarının azaltılması, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kadın emeğine sıklıkla rastlanan tarım gibi sektörlerde çevresel bozulmayı azaltabilir. Benzer şekilde kadınların özellikle iklim değişikliği ve çevresel yönetim ile ilgili kurumların karar alıcı pozisyonlarındaki ve siyasetteki temsillerinin artırılması son derece elzemdir. Böylelikle bir yandan cam tavanlar kırılırken bir yandan da sadece erkeklerin ihtiyaçlarına yönelik hazırlanan çevre ve iklim politikaları son bulabilir ve daha kapsayıcı bir yaklaşım benimsenebilir.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden biri olan toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, politika yapımcılar tarafından önceliklendirilmeli, böylece hem binlerce yıldır kronikleşen kadının dezavantajlı konumu sona erdirilmeli hem de çevresel iyileşme yolunda adımlar atılmalıdır. Ayrıca çevre bilincini erken yaşlardan itibaren çocuklara kazandırarak daha çevre dostu toplumlar inşa etmek amacıyla eğitim alanında gerekli düzenlemeler yapılmalı, ders içerikleri ve müfredatlar bu doğrultuda hazırlanmalıdır. Üreticileri, tüketicileri ve sektör temsilcilerini bilinçlendirmek amacıyla düzenli aralıklarla çevrenin korunmasına, ekolojik ayak

izinini düşürülmesine, çevre dostu üretim ve tüketim alışkanlıklarına yönelik toplantılar ve seminerler düzenlenmeli, televizyon kanallarında ve medyada kamu spotları paylaşılmalıdır. Bu alanda iyi örnekleri artırmak için çevre dostu atılım yapan kurum ve kuruluşlar ödüllendirilmeli, kredi kolaylıkları sağlanmalı ve teşvik mekanizmaları getirilmelidir.

Çalışma kapsamında kadınların iktisadi yönden güçlendirilmesinin ve cinsiyet eşitsizliğinin azaltılmasının çevre sorunlarının çözümü üzerindeki etkisi sistematik literatür taraması ile incelenerek, ekofeminizmin savları irdelenmiştir. Sonuç olarak, kadınlar güçlendikçe ve cinsiyet eşitsizliği azaldıkça çevresel bozulmaların da azalma eğilimi gösterdiği bulunmuştur. Gelecek çalışmalarda teoriye dayanan sistematik literatür taramalarının yanı sıra güncel veriler ışığında yapılacak ampirik analizlerle birlikte ekofeminizmin iktisat alanına daha çok dahil edilmesi sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Aguilar, L. (2007). Gender and climate change Women as agents of change, International Union for Conservation of Nature (IUCN) https://iucn.org/sites/default/files/import/downloads/climate_change_gender.pdf (Erişim Tarihi: 6 Mart 2025).
- Aguilar, L., Araujo, A. & Quesada-Aguilar, A. (2007). Fact Sheet on Gender and Climate Change, Fact sheet presented at the UNFCCC COP 13, held in Bali in December. International Union for Conservation of Nature (IUCN) <https://genderandenvironment.org> (Erişim Tarihi: 06.03.2025).
- Alam, K. & Rahman, Md., H. (2014). Women in natural disasters: A case study from southern coastal region of Bangladesh. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 8, 68-82.
- Altunbaş, Y., Gambacorta, L., Reghezza, A. & Velliscig, G. (2022). Does gender diversity in the workplace mitigate climate change?. *Journal of Corporate Finance*, 77, 1-22.
- Atay Polat, M. (2022). Türkiye’de Co₂ Emisyonunun Belirleyicisi Olarak Cinsiyet, İşverenlerin İstihdam İçerisindeki Payı ve Yenilenebilir Enerjinin Rolü Üzerine Bir Uygulama. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 17(58), 638-664.
- Atmaca, Y. & Gündoğdu, İ. E. (2019). Yırca Sabunevi. *Ege Mimarlık*, 29 (102), 20-23.
- Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü. (2021). Decision-making in environment and climate change: women woefully under-represented in the EU Member States, <https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/data-talks/decision-making-environment-and-climate-change-women-woefully-under-represented-eu-member-states> (Erişim Tarihi: 02.03.2025).
- Avrupa Konseyi. (2024). Gender equality in the Congress, <https://rm.coe.int/gender-equality/1680b2b2c5> (Erişim Tarihi: 01.05.2025).
- Bauhardt, C. (2014). Solutions to the crisis? The Green New Deal, Degrowth, and the Solidarity Economy: Alternatives to the capitalist growth economy from an ecofeminist economics perspective. *Ecological Economics*, 102, 60-68.
- Beauvoir, de S. (2019). *İkinci Cinsiyet* (1. Baskı) (G., Acar Savran, Çev.). Koç Üniversitesi Yayınları (Orijinal eserin basım tarihi 1949).

- Bilgili, F., Khan, M. & Awan, A. (2023). Is there a gender dimension of the environmental Kuznets curve? Evidence from Asian countries. *Environment, Development and Sustainability*, 25, 2387-2418.
- Birkeland, J. (1993). Ecofeminism: Linking Theory and Practice, G. Gaard (Ed.), *Ecofeminism: Women, Animals, Nature içinde* (13-59). Temple University Press: Philadelphia.
- Blocker, T. J. & Eckberg, D. L. (1997). Gender and Environmentalism: Results from the 1993 General Social Survey. *Social Science Quarterly*, 78(4), 841-858.
- Bookchin, M. (1996). *Ekolojik bir topluma doğru* (çev: A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı.
- BM Kadın Birimi. (2024). Progress on the Sustainable Development Goals: The Gender Snapshot 2024, <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2024/09/progress-on-the-sustainable-development-goals-the-gender-snapshot-2024> (Erişim Tarihi: 26.02.2025).
- Cannon, T. (2002). Gender and Climate Hazards in Bangladesh. *Gender and Development*, 10(2), 45-50.
- Carlassare, E. (2000). Socialist and cultural ecofeminism: Allies in Resistance. *Ethics and the Environment*, 5(1): 89-106.
- Crittenden, C. (2000). Ecofeminism Meets Business: A Comparison of Ecofeminist, Corporate, and Free Market Ideologies. *Journal of Business Ethics*, 24, 51-63.
- Çımrın, F. K. & Candan, E. (2014). Siyanürlü Altın Madenciliği ve Toplumsal Değişme: Bergama Örneği. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 17(1), 1-41.
- d'Eaubonne, F. (1974). *Le féminisme ou la mort*. Paris: Pierre Horay.
- Denton, F. (2002). Climate Change Vulnerability, Impacts and Adaptation: Why Does Gender Matter?. *Gender and Development*, 10(2), 10-20.
- Dustmann, C. (2005). The Assessment: Gender and the Life Cycle. *Oxford Review of Economic Policy*, 21(3), 325-339.
- Eastin, J. (2018). Climate change and gender equality in developing states. *World Development*, 107, 289-305.
- Ergas, C. & York, R. (2012). Women's status and carbon dioxide emissions: A quantitative cross-national analysis. *Social Science Research*, 41(4), 965-976.

- Fröhlich, C. & Gioli, G. (2015). Gender, Conflict and Global Environmental Change. *Peace Review: A Journal of Social Justice*, 27(2), 137-146.
- Gaard, G. (2011). Ecofeminism Revisited: Rejecting Essentialism and Re-Placing Species in a Material Feminist Environmentalism. *Feminist Formations*, 3(22), 26-53.
- Gaard, G. (2015). Ecofeminism and climate change. *Women's Studies International Forum*, 49, 20-33.
- Gömceli, N. (2023). Dördüncü Dalga Feminizm ve 21. Yüzyıl İngiliz (Feminist) Tiyatrosunda Görülen Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme: #MeToo Örneği. *Atatürk Üniversitesi Theatre Academy*, 135-161.
- Griffin, S. (1978). *Woman and Nature: The Roaring Inside Her*. New York: Harper & Row.
- Günindi Ersöz, A. (2022). Vandana Shiva'nın Ekofeminizme Katkıları Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(4), 1374-1385.
- Hamilton, C. (1990). Women, Home & Community: The Struggle in an Urban Environment. *Race, Poverty & the Environment*, 1(1), 3-13.
- IPCC. (2023). Climate Change 2023 Synthesis Report. IPCC 6. Değerlendirme Raporu, 35-115. doi: 10.59327//IPCC/AR6-9789291691647.
- Jie, H., Zaman, S., Zaman, Q., Shah, A. H. & Lou, J. (2023). A pathway to a sustainable future: Investigating the contribution of technological innovations, clean energy, and Women's empowerment in mitigating global environmental challenges. *Journal of Cleaner Production*, 421, 1-13.
- Karadağ Ağkurt, G. (2021). Doğa-Kadın Dayanışması: Ekofeminizm. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. <https://atauni.edu.tr/yuklemeler/5aa74ad99d41bd5a499babbbbaa139179.pdf> (Erişim Tarihi: 01.05.2025).
- Kılıç, B. & Ok, F. (2024). Feminizm ve eko-feminizm üzerine bir değerlendirme. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(40), 307-324.
- King, Y. (1989). The ecology of feminism and the feminism of ecology. *Healing the wounds: The promise of ecofeminism*, 19.

- Koengkan, M. & Fuinhas, J. A. (2021). Is gender inequality an essential driver in explaining environmental degradation? Some empirical answers from the CO₂ emissions in European Union countries. *Environmental Impact Assessment Review*, 90, 1-14.
- Kolay, H. (2015). Kadın Hareketinin Süreçleri, Talepleri ve Kazanımları. *EMO Kadın Bülteni*, 3, 5-11.
- Lerner, G. (1986). *The Creation of Patriarchy*. V.1. Oxford University Press.
- LSE. (2025). Wangari Maathi The mother of trees. <https://www.lse.ac.uk/africa/hub-for-african-thought/thinkers/Wangari-Maathai> (Erişim Tarihi: 07.03.2025).
- McGee vd. (2020). Gender inequality, reproductive justice, and decoupling economic growth and emissions: a panel analysis of the moderating association of gender equality on the relationship between economic growth and CO₂ emissions. *Environmental Sociology*, 6(3), 254-267.
- Mellor, M. (1993). *Sınırları yıkmak: Feminist, yeşil bir sosyalizme doğru*. İstanbul: Ayrıntı.
- Merchant, C. (1980). *The Death of Nature: Women, Ecology and Scientific Revolution*. San Francisco: Harper and Row.
- Merchant, C. (1990). Ecofeminism and Feminist Theory. *Reweaving the World: The Emergence of Ecofeminism* I. Diamond & G. F. Orenstein, (Ed.) San Fransisco: Sierra Club Books.
- Merchant, C. (1992). *Ecofeminism, radical ecology, the search for a livable world*. New York: London, Routledge.
- Nåtby, K. F. & Rönnerfalk, H. (2018). Gender Equality and CO₂-Emissions: A Panel Data Study [Lisans tezi, Lund Üniversitesi]. <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=8934039&fileId=8934040>
- Neumayer, E. & Plümper, T. (2007). The Gendered Nature of Natural Disasters: The Impact of Catastrophic Events on the Gender Gap in Life Expectancy, 1981–2002. *Annals of the Association of American Geographers*, 97(3), 551–566.
- Norgaard, K. & York, R. (2005). Gender Equality and State Environmentalism. *Gender and Society*, 19 (4), 506-522.

- Norman, A. (2024). *Women and Climate Activism in the Light of Ecofeminism* [Doktora tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi] Ulusal Tez Merkezi.
- OECD. (2008). *Gender and Sustainable Development: Maximising the Economic, Social and Environmental Role of Women*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264049901-en> (Erişim Tarihi: 24.02.2025).
- OECD. (2022). *Women's Leadership in Environmental Action - Environment Working Paper No. 193*, OECD Publishing, Paris, <https://dx.doi.org/10.1787/f0038d22-en> (Erişim Tarihi: 02.03.2025).
- Ottuh, P. O. O. (2020). A Critique of Eco-Feminism: An Attempt Towards Environmental Solution. *International Journal of Environmental Pollution and Environmental Modelling*, 3(4), 167-179.
- Özberk, N. (2024). 'Yoksulların çevreciliği'ne bir örnek: Kenya Yeşil Kuşak Hareketi. *ChronAfrica*, 1(2), 91-117.
- Özdemir, H. & Aydemir, D. (2019). Ekolojik Yaklaşımlı Feminizm/Ekofeminizm Üzerine Genel bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihi Süreci ve Türleri. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 2, 261-278.
- Pearse, R. (2017). Gender and climate change. *Wires Climate Change*, 8:e451, 1-16.
- Plumwood, V. (2004a). Gender, Eco-Feminism and the Environment. In R. White (Ed.), *Controversies in Environmental Sociology* (pp. 43–60). chapter, Cambridge: Cambridge University Press.
- Plumwood, V. (2004b). *Feminizm ve doğaya hükmetmek*, (çev. B. Ertür). İstanbul: Metis.
- Ruether, R. R. (1997). Ecofeminism: First and Third World Women. *American Journal of Theology & Philosophy*, 18(1), 33-45.
- Sevim, A. (2005). *Feminizm*. İstanbul: İstanbul Yayınları.
- Shastri, S., Mohapatra, G. & Giri, A. K. (2022). The Environmental Philips Curve from a gender perspective: empirical evidence from India. *Environmental Science and Pollution Research*, 30, 17487-17496.
- Suresh, L. (2021). Understanding the Relationship Between Sustainability and Ecofeminism in an Indian Context. *Sage Publications*, 37(1), 116-135.

- Sydee, J. & Beder, S. (2001). Ecofeminism and Globalism: A Critical Appraisal. *Democracy and Nature*, 7(2), 281-302.
- Tamkoç, G. (2012). Ekofeminizmin Amaçları. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (4), 77-84.
- Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri, Dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*, 163-175.
- Topgül, S. (2012). Kadın ve Doğa İlişkisi: Ekofeminizm. *Sosyoloji Dergisi*, 27, 71-83.
- UNDP. (2021). Gender Equality in Public Administration <https://www.undp.org/publications/global-report-gender-equality-public-administration> (Erişim Tarihi: 15.03.2025).
- UNFCCC. (2024). Gender composition – Report by secretariat, https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cp2024_04_adv.pdf (Erişim Tarihi: 02.03.2025)
- Wang, S., Li, Z. & Zhang, H. (2020) Does female labor share reduce embodied carbon in trade?. *Environmental Science and Pollution Research*, 28, 8246-8257.
- Wani, I., U., Khanday, I., N. & Haseen, S. (2023). Ecofeminism or techno-centrism? Analysing the gender-environment concoction in the Anthropocene: a study of OECD countries. *Environmental Science and Pollution Research*, 30, 115021-115036.
- Warren, K. (1996). Ecological feminist philosophies: An overview of the issues. *APA Newsletter on Feminism and Philosophy*, 108–116.
- Warren, K. (1990). The Power and Promise of Ecological Feminism. *Environmental Ethics*, 12(2), 125-146.
- Zaman, S., Zaman, Q., Zhang, L., Wang, Z. & Jehan, N. (2022). Interaction between agricultural production, female employment, renewable energy, and environmental quality: Policy directions in context of developing economies. *Renewable Energy*, 186, 288-298.
- Zaman, Q., Wang, Z., Zaman, S. & Rasool, S. F. (2021). Investigating the nexus between education expenditure, female employers, renewable energy consumption and CO2 emission: Evidence from China. *Journal of Cleaner Production*, 312, 1-10.